

Vajda András

Irodalom és tudomány között: egy verses helytörténeti kismonográfia

Elméleti háttér: harmadik kultúrák

1. Az írás mint technika és mint kommunikációs csatorna hosszú időn keresztül egy szűk vezető réteg tulajdonát képezte. Mint ilyen összefonódott a hatalommal, annak kiépülését, megszilárdulását, legitimációját szolgálta. Az iskolai oktatás, valamint a gazdasági, társadalmi tér átalakulásával, a migrációval, az intézmények megjelenésével és azok elbürokratizálódásával, a homogén közösség felbomlásával párhuzamosan terjedt el és szélesedett ki a parasztság íráshasználata/írásgyakorlata (Ortutay 1962, Szabó 1981, Tóth 1996). Az iskolai oktatás lehetővé, az intézményrendszer megjelenése pedig szükségessé tette az egyes közösségek számára, hogy adott interakciók során az oralitás ellenében az írott szó segítségére támaszkodjanak.

Az írni-olvasni tudás széleskörű elterjedése valamint a népi kultúra individualizálódása nyomán „a népi kultúrában olyan műfajok jelentek meg, melyek átmenetet képeztek az anonimitás és a szerzőség [...] között. E műfajok egyike a hivatásos költészet és a népi líra közötti határsávon elhelyezkedő népi vers” (Keszeg 1999: 7). Ehhez hasonló fejlemény a népi önéletírás, valamint a helyi történelem, a hagyományok „benszülöttek” által történő rögzítése.

2. Wolf Lepenies *Három kultúra* című könyvében¹ a szociológia beszédmódjának (ki)alakulását elemzi. Elemzése során arra a megállapításra jut, hogy a szociológia a 19. század közepétől kezdve az irodalommal vetélkedve igyekezett kisajátítani a társadalomról való beszélés jogát. Ez a versengés azzal a következménnyel járt, hogy a szociológia „harmadik kultúraként” ékelődött be az irodalmi és a tudományos beszédmód közé hol az egyik, hol a másik pólushoz közelítve (Lepenies 2001: 53).

¹ Magyarul lásd Lepenies 2001: 53–61.

Wolf Lepenies munkája több szempontból is figyelmet érdemel. Elsősorban rávilágít arra, hogy az irodalom jelen van a szociológiai diskurzusban.² Másodsorban felhívta a figyelmet arra, hogy a szociológia mint írás, mint beszédmód tartalmát, minőségét nemcsak „szemantikai állománya adja, hanem a forma is, melyet magára ölt” (Bertaux 2001: 43³), s mint ilyen, ez is kutatás tárgyát képezheti. Harmadsorban pedig rámutatott arra, hogy a szociológia és az irodalom közötti versengés egyúttal a szociológia professzionalizálódásához, s mint ilyen, az amatőrök napjának leáldozásához is vezetett (Lepenies 2001: 53).

Wolf Lepenieséhez hasonló Hites Sándor elemzésének gondolatmenete is, aki a 19. századi történetírás kapcsán beszél a történelem és az irodalom viszonyáról (Hites 2003: 241–251⁴), és Lionel Gossman nyomán úgy érvel, hogy a 19. századig történelem és írás viszonya problémátlan volt, ekkor ugyanis a történetírást az irodalom részeként tartották számon (Hites 2003: 243). A kettő közötti szakadás, azaz a történetírás professzionalizálódása csak a 19. század végén ment végbe (Hites 2003: 244). Ekkor azonban az ellenőrzés nemcsak arra terjedt ki, „hogymely események játszhatnak szerepet egy történelmi elbeszélés megalkotásában, hogy mi számít történelmi ténynek, de azt is igyekeztek megszabni, hogy mi számít egy tárgy megfelelő bemutatásának.” Ezzel egyszerre viszont az irodalom is „bejelentette lemondását a történelem megítéléséről” (Hites 2003: 247).

Mindkét szerző a történeti perspektívát alkalmazza elemzésében. Gondolatmenetükben közös, hogy bár a társadalomtudományok (szociológia/történelem) és irodalom viszonyának elemzésekor arról a pontról indít, amikor a két fajta beszédmód között még nem vonhatók meg éles határok, végkövetkeztetése mégis az, hogy a kétfajta íráshagyomány mai, letisztult formája között éles határ húzható.⁵ Vagyis mindkét esetben a tudományos és irodalmi szöveg (illetve ennek megfelelően író és tudós) között kimondatlanul is egyfajta bináris oppozíció tételeződik fel.

² Ennek elemzéséhez lásd Laurence 2001: 62–71. A szerző a szociológiai érvelésben előforduló irodalmi hivatkozások típusait veszi számba.

³ Daniel Bertaux Wolf Lepeniessel egybehangzóan utal arra a paradox tényre, mely szerint bármi, ami a tudományos beszédmód formáját ölti, eleve olvashatatlanná válik. És fordítva: amit olvashatónak szokás tartani, annak más a természete, azaz nem tudományos (Bertaux 2001: 44).

⁴ A szerző a múltból való beszélés aktuális lehetőségeinek kérdése felől indít. S arra a megállapításra jut, hogy az utóbbi időben felértékelődően van a professzionalizáció előtti történetírási gyakorlat (Hites 2003: 241).

⁵ Lepenies könyve kapcsán ezt a gondolatot Ellena Laurence veti fel (Laurence 2001: 62).

E modell nem vesz tudomást azokról, a tudományos diskurzusban maguknak helyet kérő „betolakodókról”, laikusokról, akik sem az irodalom, sem a társadalomtudományok (szociológia, történelem, néprajz) beszédmódját nem uralják teljes mértékben. Megfelelő képzés hiányában az egyes beszédmódok működtetéséhez szükséges képességek/tudás helyett csupán rész képességeknek vannak birtokában, s mint ilyen az általuk megfogalmazott szöveg(ek)re is a különböző szövegtípusok/ beszédmódok keveredése jellemző.⁶ Ezek azok, akik számára az írás, a versírás, a (hely)történetírás, a helyi hagyományok leírása még nem professzió, csupán alkalmi cselekvés. Ezt a kultúrát Wolf Lepenies nyomán szintén „harmadik kultúraként” értelmezhetjük, mely a népi és magas (irodalmi/tudományos) közé élkelődik, s mely „azokon a területeken virágzik fel, ahova a kutatás nem jutott el, az életvilág azon dimenzióit ragadja meg, amelyekbe a kutató mint kívülről érkező személy nem tekinthet be” (Keszeg 2005: 335).

3. A francia íráskutatás hívta fel a figyelmet arra, hogy az írás nem pusztán forrásteremtés, irodalmi tevékenység, hanem társadalmi tény (Terbócs 1999: 145). A kutatás számára tehát nem a tartalom, hanem elsősorban az írás ténye és motivációja a fontos.

Martin Lyons tanulmánya közel száz 19. századi angol és francia munkásönéletrajzot eleméz (Lyons 2001: 927–946).⁷ A vizsgált munkás-önéletírók többsége autodidakta volt, s az irodalom elsajátításának igen sajátos módját gyakorolták. Mivel iskolába igen rövid ideig és rendszertelenül jártak, az olvasás központi szerepet játszott önművelődésükben, és e tény leírását ritkán mulasztották el munkáikban. Műveiknek már címe is büszkén hirdette: *Written by Himself*, hangsúlyozandó önművelésük jelentős eredményeit. Bár legtöbb önéletírás arról a küzdelemről szól, amelyet végül siker koronázott (melyet épp maga az élettörténet tanúsított), s mint ilyen, íróik egyfajta elitet képeztek a munkások között (többen szakszervezeti vezetők, újságírók lettek), hátrányos helyzetük abból adódott, hogy kellő képzettség hiányában betolakodók voltak az írók társadalmában. Nem ismerték az irodalmi életet szabályozó hagyományokat, szabályokat.

⁶ A gondolatmenetet a francia olvasástörténeti iskola képviselőitől kölcsönöztem. Ezek a szerzők írott-nyomatott szövegek mindennapi használati módjait kutatják, s írás-olvasás bináris modelljének helyében javasolnak egy olyan modellt, mely rész képességek – például csak olvasni tud, olvasni és aláírni tud stb. – sokaságával számol (vö: Kristóf 2002: 5–6).

⁷ Ugyanerről magyarul lásd Lyons 2000.

Vera Mark egyik tanulmánya ezzel szemben egy bennszülött helytörténetíró, néprajzi gyűjtő, a Gascogne-i D. írásainak természetrajzát vizsgálja. Az elemzés rámutat, hogy az írásbeliség térhódításának hatására megváltozó népi/helyi kultúrák esetében az írás nem csupán beemelődött a mindennapi használatba (közönséges iratok), hanem minden közösség kitermelte a maga krónikását, hagyományainak, történelmi tudatának megörökítőjét. Ennek felfutása Franciaországban az 1960–1980-as évekre tehető. Ezeknek a helytörténeti kutatóknak a motivációit egyrészt a személyes gondolatok kifejezésének, megörökítésének szüksége, másrészt a hivatásos történetesekkel szembeni bizalmatlanság legitimálja (Mark 1997: 361–376).⁸

A kötet, amelyet az elemzés tárgyául választottam a fenti elméleti szempontok figyelembevételét teszi szükségessé.

A történet

2006 júniusában egy szokatlan könyv jelent meg, mely lázba hozta Sáromberke lakosságát. Szerzője Berekméri D. István sáromberki történelemtanár, címe: *Sáromberke és a Telekiek. Verses helytörténeti kismonográfia*. A könyvet – még ki sem került a nyomdából – nagy hírverés vette körül: a szerző és családja megjelenését már jó előre beharangozta, alighogy megjelent, a helyi református templomban bemutatta. A kötet töretlen sikerének egy rövid írás vetett véget, mely a Maros megyei napilap, a *Népújság* hasábjain jelent meg, *Ragrímel de igaz. Egy mulatságos „kismonográfia”* címmel. Ebből idézek:

Történelmünkben hagyománya van a verses históriának. De mi van akkor, ha egy kortárs szerző, mai pedagógus, nyilvánvaló didaktikai céllal, régimódi versezetekben próbálja előadni egy falu és világhírű grófjai történetét? Paródia? Ó, nem, komoly minden rezdülése. „Egyszerű olvasónak” nevezi magát, ám szűkebb pátriájában mindenki tudja: történelemtanár. Híres falu szülötte. Sáromberke neve összeforrnt a Telekiek, a könyvtáralapító gróf Teleki Sámuel (1739–1822) és dédunokája, az Afrika-utazó gróf Teleki Samu (1845–1916) nevével. A településről, urairól számos tudományos munka született, ezért a tanár úr a helytörténetnek egy kevésbé „divatos” változatát választotta: rigmusos sztorit írt Sáromberkéről és a

⁸ A tanulmányról lásd Terbócs 1999: 148.

Telekiekről, úgy találva, hogy a nebulók könnyebben veszik észbe a tudományt, ha muzsikáló verszetben adagoljuk; példa rá Arkimédesz törvénye (Minden vízbe mártott test, kisangyalom...).

A Maros menti településnek, a Telekieknek jelentős a szakirodalma, érdemben alig van mit hozzátenni, így hát műfajt változtattunk. Születik egy pompás hibrid: maga a szerző minősíti verses rövidmonográfiának. [...]

Avatott tollú költő pompás „anakrónikát” alkotna az ötlet nyomán. Tanult tanár barátom és druzsám a régi erdélyi krónikások példáján felbuzdulva látott hozzá történelmileg feddhetetlen, ragrímektől hemzsegő rigmustornya fölrakásához. Céljának egyik felét bizonyára el is érte: ismereteket nyújt át, könnyed csevelynek szánt mese formájában. A másik felét illetően viszont Arany János jut eszembe: aki nem tud arabusul, ne beszéljen arabusul.

[...] Ragrímél vagy nem rímél – de igaz. Tinódinak legalább ott volt a maga „elidegeníthetetlen” százötven valája...

A „verses rövidmonográfia” versnek ugyan nem vers, monográfiának sem monográfia, szerencsére tényleg nem túl hosszú (első rész: Sáromberke és Teleki Sámuel, második rész: Az Afrika-utazó Teleki Sámuel), szépirodalomhoz szokott olvasónak különösen mulattató, viszont névmutatókkal van ellátva, tartalmaz csaknem kilencven fényképet, színes a borítója – szóval odaadható a gyermeknek, ama reménnyel, hogy költészettani ismereteit nem a tanár úr verselményeiből meríti. Egy biztos: ritkaságként forgatják majd jövőendő korok olvasói. B[ölni]. D[omokos]. (Népújság. 2006. június 22. 3.)

A cikk hosszas idézését azért tartom fontosnak e helyen, mert jól érzékelteti azt a meghökkenést és tanácstalanságot, amelyet e nem mindennapi szöveg megjelenése a „hivatás” íróban, műértőben kiváltott. A cikk írójának tanácstalansága jól kivehető a szövegből, érződik rajta, hogy – meglátása szerint – egyszeri jelenséggel áll szemben, s a szöveg furcsasága az, ami írásra készíti. S mivel szerinte a szerzőnek nincs helye az irodalomban, a szöveggel szemben a kizárás, elhallgattatás technikáját érvényesíti. Bölöni Domokos ugyanis komolyan, túlságosan is komolyan veszi a szerzőt és munkáját. Olyan környezetbe helyezi a szöveget, ahova szerzője nem kíván tartozni. Irodalomként beszél egy valójában nem irodalmi teljesítményről.

Berekméri D. István ugyanis nem íróként, hanem olvasóként határozza meg magát. Célja nem irodalmi (remek)mű létrehozása, hanem egyszerűen csak megismertetni saját falujával illetve az ide látogatókkal mindazt, ami Sáromberkén figyelmet érdemel.

A szerző...

1946-ban született egy sáromberki parasztcsalád második gyermekeként. Elemi iskoláit szülőfalujában végezte. Ezt követően a marosvásárhelyi Bolyai Farkas Elméleti Középiskola humán szakára felvételizett, ahol 1964-ben érettségizett. Középiskolai tanulmányai elvégzése után a Babeş–Bolyai Tudományegyetem marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskolájára iratkozott be, történelem–magyar szakra. Tanulmányai befejezése után Csíkdánfalvára helyezték ki történelem tanárnak, ahol három évet tanított a Csíkdánfalvi Elméleti Líceumban. Az 1971–1972-es tanévben a maros megyei Székesen tanított. 1972-ben Planiţan volt katona. Leszerelése után Székelykálban (1972–1973), Székesen (1973–1976) majd Sáromberkén, Nagyernyében és Székelykálban tanított műhelygyakorlatot, román irodalmat és nyelvtant, illetve földrajzot.

1977-től a Szocialista Nevelés és Kultúra Községi Tanácsának elnöke lett, a Román Kommunista Párt Nagyernye Községi Tanácsának propaganda titkára volt. 1982 szeptemberében egészségügyi okokra hivatkozva leváltását kérte, ekkor nevezték ki a Körtvélyfájai Általános Iskolához, ahol iskolaigazgató, illetve történelem szakos tanár lett. 1990-ben Sáromberkére kapott kinevezést, ahol jelenleg is történelmet és földrajzot tanít.

Alkalmi versírással tanári pályája elején kezdett foglalkozni. A dánfalvi iskola titkárságának falán hosszú ideig volt kitűzve egy verse, mely a kezdő tanár életkörülményeiről szólt. Ugyancsak itt részt vett a helyi zenetanár vezetése alatt működő diákkórus tevékenységében is, melynek különböző rendezvényeire – írói hajlamait ismerve – a zenetanár vele íratta az „összekötő” szövegeket. Ezt a hagyományt/írászokást vitte tovább hazaköltözése után is. A székesi, székelykáli iskolában töltött pedagógusi évek alatt szintén több, a tanári sorsot megörökítő verset írt, az ingázás viszontagságairól szóló versét ma is őrzi. A nagyernyei néptanácsnál dolgozva újévkor, névnapok alkalmával egy-egy humoros hangvételű köszöntővel lepte meg kollegáit. Versíró, rögtönző hajlamainak így teremtett publicitása következtében nyugdíjazások, elhalálozások, ünnepek esetén őt kérték fel az ünnepi, búcsúztató szövegek megkomponálására. A pártutasításra megszervezett kulturális rendezvények szövegeit szintén ő írta.

Az így kialakult, kialakított szerepet egyre tudatosabban kezdte vállalni, majd az újabb munkaközösségekbe kerülve (Körtvélyfája, Sáromberke) is talált helyzeteket, alkalmakat a versíráásra, azok publikussá tételére. Az előbbi helyen főleg újévi köszöntőket és zenés-verses rendezvények összekötő szövegeit írta meg, az utóbbin pedig a tanári közösség cigánykasszájának

vezetőjeként, az összegyűjtött pénz átadáskor olvasott fel rövid, az alkalomra szerzett verseket. Ezzel egyidőben, a munkahelytől függetlenül, a rokonsága és ismerősei számára lakodalmak, névnapok, halálesetek stb. alkalmával írt vőfélyverseket, köszöntőket, búcsúztatókat.

...és kötete

B. D. I. könyvében a két Teleki Sámuel – a könyvtáralapító (1739–1822) és az Afrika-utazó (1845–1916) – életét és munkásságát verselte meg. Az első rész címe: *Sáromberke és Teleki Sámuel*. 13 alcímmel ellátott részből áll, 47 oldal terjedelmű, és a szöveg közé beékelve összesen 41 fényképet tartalmaz. A fejezet végén keltezés és a felhasznált irodalom jegyzéke szerepel. Függelékben található a szövegben előforduló személynevek mutatója 12 oldal terjedelemben. A szöveget a szerző 2004 áprilisában véglegesítette.

A második fejezet 34 oldal terjedelemben az Afrika-utazó Teleki Sámuelről szól, azonos címmel. Ez a fejezet 27 alcímmel ellátott részből áll és 22 képet tartalmaz. A keltezés alapján 2004 augusztusában készülhetett.

A harmadik rész *Fényképek* cím alatt Erdélyi Lajos: *Teleki Samu Afrikában* című könyvében található 28 korabeli fényképet tartalmazza, az egyes képek alatt rövid (4–6 soros) versek találhatók. Ezt követi az *Afrika-utazó Teleki Sámuel*hez készített névmutató 8 oldalnyi terjedelemben. A kötetet a képek jegyzéke zárja.

Betolakodók

Mint már jeleztem, sem az effajta (vers)írás, sem a hagyományok, a helyi történelem megírása nem egyedi jelenség, Erdélyből is több hasonló példa említhető.

Győri Klára önéletrajza (Győri 1975) egyben Szék közelmúltjának, erkölcsi normáinak, szokásainak „alulnézetből”, belülről történő megvilágítását is adja. S mivel ez a kép nincs szinkronban a falu önmagáról, valamint a tudománynak és a szépirodalomnak a faluról kialakított képével, a művet és szerzőjét hosszú időn keresztül érték támadások mind a helyi közösség, mind a külvilág részéről (Keszeg 2002: 147–78). Munkája azonban egy egész sor széki számára jelentett ösztönzést, mára már közel 20 széki (betolakodó) (önéletrajz)íróról van tudomásunk.

Szabó Miklós szilágybagosi származású parasztkrónikás 1907. május 17-én született tízgyermekes család második gyermekeként. Minden vágya az volt, hogy tovább tanulhasson, de a szülők nehéz anyagi körülményei és az egyre romló gazdasági helyzet ezt nem tette lehetővé. Gazdálkodó ember maradt, aki szabad idejében versírással és a szülőfalujára vonatkozó adatok gyűjtésével foglalkozott.*

Ez utóbbi feljegyzéseket tartalmazó füzetének címe így hangzik: *Szilágybagos község és egyház története 1205–1960. (Feljegyzések, azaz történelmi adatok tizenegy darab fényképpel együtt. Összegyűjtötte az utókor számára 1956–59 telén Szilágybagoson Szabó Miklós)*. A falura vonatkozó történelmi adatok összegyűjtése mellett *Emlékezzünk a régiokról és a Hiteles falusi történetek* című írásairól kell itt szót ejteni, melyek olyan a községben előfordult nevezetesebb, de egyszersmind mulatságos dolgokat [tartalmaznak] amelyek a községünkben tényleg meg is történtek. Úgy a régi időkben, valamint napjainkban, mely érdekes szórakozást nyújt azoknak, akik a múlt iránt érdeklődnek.

Írói szándékáról pedig így vall: *a legjobb tudásom szerint szedegtettem össze a múltnak ködéből az eseményeket, mint elhullott és értékes gabonakalászokat, hogy egy szép koszorúba helyezzem az utókor számára* (Major 1999: 200–215).

Kiss István, a Szamosújvártól mintegy 18 km-re fekvő, elszigetelt Szépenyerűszentmárton krónikása 1912-ben született. Élete során sok mindent átélt és megtapasztalt, sok mindenben hitt és csalódott, s ezek az események mélyen beleivódtak emlékezetébe. Az „írás örömét” Gazda József néprajzkutatóval történő találkozása révén tapasztalta meg. Első fázisban az írás mintegy kényszermegoldás volt: mivel Kiss István nem tudta magát élő szóban kellőképpen kifejezni, felajánlotta a gyűjtőnek, hogy kérdéseire inkább írásban válaszol. Első írásai tehát a gyűjtő kérdéseire adott válaszok voltak, de később már a kérdések hiányában is az íráshoz fordult. Így vall erről: *hogy feledjek és figyelmemet lefoglaljam, írni fogtam, feljegyezvén minden régi itt történt dolgokat, szokásokat, az itt élő emberek életmódját, küzdelmeiket a mostoha élet közepette. Ami eddig volt visszamenőleg és az időtől amíg én visszaemlékezem. Amelyben biztos voltam. És amennyit a hivatalos iratokból kiszedhettem. Vizek sodrása* címen megjelent könyve leginkább élettörténet keretébe ágyazott falutörténetnek tekinthető, ahol e

* Lásd Nagy Réka tanulmányát ebben a kötetben – szerk. megj.

két sík folyamatosan egymásba játszik. A helytörténeti adatok főleg a második (*Népem sorsa*) és a harmadik (*Falum sorsa*) fejezetekben vannak túlsúlyban (Kiss 1998).

A sort tetszés szerint lehetne folytatni tovább, hiszen már könyvtáryira duzzadt az Erdélyben napvilágot látott memoárok, naiv helytörténeti, néprajzi jellegű írások száma is. Amit azonban szemléltetni szeretnék, arra e néhány példa is elegendő: a helyi tudás, a helyi történelem megírása egyre inkább az ilyen téren képzetlen, helyi specialisták kezébe került.

Mint fentebb is említettem az effajta irodalom esetében az írás motivációját a tudóssal, és a tudományos szöveggel szembeni bizalmatlanság adja.

Mózes András *Adatok Sáromberke Történetéhez* című négy kötetes munkája kéziratban maradt fenn. Munkájáról, anak indítékairól így vall:

Gyermekkorom óta kíváncsi voltam szülőfalum történetére. Nem elégitett ki III. elemista földrajzkönyvünknek falunkról nyújtott sovány tájékoztatása. Nem azt írta, hogy lakói borjú-, hanem azt, hogy borkereskedéssel foglalkoznak!

Már enyedi diákkoromban elhatároztam, megismerem és megismertetem falunkat.

Tanulmányaim rendjén aztán gyűjtöttem az adatokat könyvtárban, levéltárban és vakációimban otthon, a helyszínen, különösen 1940–1942 nyarán. [...]

Ezt az ígéretemet igyekeztem teljesíteni, és bár nem sikerült a falunk történetét megírni, de a rá vonatkozó adatokat, ahogy tőlem tellett, lassan csoportosítottam.

Itt vannak az adatot a településtörténet – hez, hálám lerovásának első részlete!

Szeretettel és hűséggel gyűjtöttem és írtam.

Vajha szolgálhatnék ez adatokkal atyámfiainak és a tudománynak!
(Mózes é. n. I.: 3)

Mózes András azért fogott tollat, mert úgy érezte kevés és pontatlan az, amit a tudomány nyújt szülőfalujáról, hogy hézagos és pontatlan a faluról szóló ismeret a köztudatban.

Berekméri D. István viszont úgy érzi, hogy a tudományos szövegek nyelvezte túlságosan nehezen olvasható ahhoz, hogy a nagyközönség, a falu lakói és az oda látogatók megértsék, egyáltalán elolvassák. Célja tehát könnyed stílusban ismertetni meg velük ennek történetét. S mivel nem rendelkezik kellő ismeretekkel, „mintával” arra nézve, hogy ez hogyan lenne kivitelezhető, az általa már ismert és gyakorolt formában írja meg. Verset fabrikál.

A versírás itt tehát nem költői teljesítmény, hanem az olvashatóság garanciája. A cél nem költői remekmű (vagy tudományos szöveg) létrehozása, hanem oktatni, nevelni a település fiatalságát, illetve mindazokat, akik a település vagy a Teleki család története iránt érdeklődést mutatnak. A mű tehát, szándéka szerint, a nevelő (tudománynépszerűsítő) irodalom része kíván lenni. Ebben a tekintetben Jókai Mór, illetve Jósika Miklós hasonló indíttatású munkáival lehetne párhuzamba állítani,⁹ valamint Benedek Elek vagy Nemere István „a történelem nagy személyiségekről” írt „életrajzaival”. Ez utóbbi munkáiból több példány is megtalálható a szerző és családja könyvtárában.

Az írás helyi hagyománya

Sáromberke fentebb említett kéziratban maradt monográfiája több verselőt is említ. Az állítása szerint az 1848–1849-es forradalom és szabadságharcot megjárt Berekméri György (Szalonka Gyuri) honvéd magát költőnek tartotta, s ezt nem is titkolta: *Dr. Kristóf György kolozsvári egyetemi tanár – aki sáromberki születésű – azt mondotta el, hogy ez a Berekméri György egyszer felkereste őt az egyetemen, professzori szobájában, Kolozsváron, kézzel füzetbe írt verseit mutogatta, kínálgatta. Minthogy verseiben Petőfit utánozta, vagy éppen plagizálta elkergette, mondván: menjen dolgozni és ne tekeregjen ország-világ* (Mózes é. n. II.: 10). Verses füzete elkallódott, és így az idézett monográfiaírónak az 1970-es években már csak néhány sornyi töredéket sikerült a település lakosaitól összegyűjteni.¹⁰

Ám az, hogy egyáltalán emlékezett a közösség az említett *versfaragóra* azt mutatja, hogy szövegeinek volt bizonyos fokú nyilvánossága, a közönségnek tudomása volt róluk, számon tartotta költőjét és annak alkotásait. A két világháború alatt, a hadszíntéren és a fogságban többen is foglalkoztak versírással, emlékversírással. Ezek közül néhány szintén fennmaradt. Az 1960–1970-es években a település cigány közösségének egyik tagja, a mindenki által Lina néniként ismert Puczi Ilona is írt alkalmi (névnapra, születésnapra) verseket.¹¹ A *Szökés* című darabját pedig a helyi cigányközös-

⁹ Mindkettő írt a laikusok és a fiatalok számára történelemtankönyveket (vö: Hites 2001: 245).

¹⁰ B. M. visszaemlékezése alapján a vers címe: *A szentírás gyöngyei*. A vers minden szakasza az ábécé egy-egy betűjét verselte meg.

¹¹ Verseivel mindig felkereste az ünneplő családot, akik a versért ennivalót adtak neki.

ség több alkalommal be is mutatta a művelődési házban.¹² Egyik verse az egyházi levéltárban maradt fenn.¹³

Berekméri D. István családjában szintén hagyománya volt/van az írásnak. Nagyapja az első világháború alatt orosz fogságba esett, ekkor írta meg verses önéletrajzát. A verseit tartalmazó füzet a használat során elkallódott, verseinek egy része azonban megjelent a Gyallay Domokos által szerkesztett *Szövetkezés* című rovatban (Mózes é. n. II.: 104). Az említett kéziratos monográfia szintén közöl egy részletet az oroszországi hadifogság leírásából. Nekem a családtagoktól csak a fia halálára írt versének néhány sorát sikerült felgyűjtenem. A településről nyomtatásban is megjelent monográfia pedig egy olyan fényképet is tartalmaz, ahol az 1940-es években egy március 15-én saját versét olvassa fel az ünneplő gyülekezetnek.

Berekméri D. István nővérének kisebbik fia szintén ír verseket.

Berekméri D. István fia nősülés után a szomszédos Sárpatakra költözött, ahol helyi újságot hozott létre. Az újságban külön rovatban közli az általa összegyűjtött, helyi II. világháborús visszaemlékezéseket. Szintén itt közli saját verseit, melyeket apja ösztönzésére kezdett el írni.

Vers: kontextus és funkció

A népi versek kontextusvizsgálatát, funkcióinak feltárását Keszeg Vilmos végezte el. Elemzésében rámutat, hogy ezek az alkotások a közösség, a nyilvánosság számára készülnek, bár ez a közönség másképp szerveződik, mint a hivatásos irodalom olvasótársadalma. Alkalmilag szerveződik, általában valamilyen kiemelkedő helyi esemény résztvevőiből áll (Keszeg 1999: 8–15).

A közösségi esemény, mely életre hívja egyben „feléli” őket. Ezt kell tekintenünk a versek elsődleges kontextusának. A verseknek azonban van egy másodlagos kontextusa is, mely megőrzi és más funkciókkal is ellátja őket. A verseket a legtöbb esetben lemásolják, bekerülnek a megőrzésre szánt szövegek közé (Keszeg 1999: 11).

Berekméri D. István verseinek nagy többségét szintén a közösségi események hívták életre. Iskolai- és pártünnepségek, a munkatársak, rokonok

¹² Nagy Géza nyugalmazott református lelképásztor szóbeli közlése.

¹³ A vers címe: *Puci Mihály. Halálom története 1967*. SároMBERKI Református Egyházközség Levéltára, Nem iktatott dokumentumok, 1967.

születés- és névnapjai, szilveszter, karácsony, március 15. emlékére, nyugdíjazás alkalmával szervezett ünnepségek, eljegyzések, lakodalmak és temetések voltak azok az alkalmak, melyek szükségessé/lehetővé tették számára a (vers)írást, a nyilvánosság előtti szereplést. Szövegeinek jelentős részét elhangzásuk után átadta az ünnepeltnek, csupán azok maradtak meg tulajdonában, melyeket felesége a vázlatok alapján bemásolt egy erre a célra megnyitott füzetbe. Kivételt képeznek halottbúcsúztató szövegei, melyek külön füzetbe vannak összeírva, ezeket kivétel nélkül prózában írta.

A nyilvános szereplésekkel egyenes arányban növekvő elismertség fokozta íráskedvét. Egy soproni folyóirat felhívására borverset költött, mely megjelent az említett folyóiratban. 2004-ben, a március 15. ünneplése alkalmával erre az alkalomra szerzett verset olvasott fel, mert úgy érezte, hogy a történelmi események „száraz” felsorolása „untatja” a hallgatóságot.

A Telekiekről írt verséből – megjelenése előtt – két Sáromberkére érkező turistacsoport számára is olvasott fel részleteket. A kötet előszavában pedig így fogalmazza meg munkája célja(i)t: *Úgy érzem azonban, hogy a befektetett gigászi munkájukhoz képest – a szakembereket leszámítva – mi: olvasótábor egy kissé alulmaradtunk, valahogy többen is lehetnénk! [...] Gondolom gyarapíthatnánk az olvasók táborát, ha „ránevelnénk” gyermekeinket, az ifjúságot ezen értékes helytörténeti munkák szeretetére, olvasására. Ezért is vállalkoztam arra, hogy szerény képességeimmel lerövidített és leegyszerűsített formában osszam meg Veletek a két Telekivel kapcsolatosan megjelent kultúrtörténeti és helytörténeti ismereteket egy kissé szokatlan: verses formában.*¹⁴

Illetve később, a záró részben:

U. i. XXVII. Ápoljuk Emlékét!

*Élete pályáját Teleki Samu is befejezte,
A halál 1916-ban Budapesten érte.*

*SÁROMBERKÉN nyugszik a TELEKI-KRIPTÁBAN,
Felkeresik sírját amolyan „futtában”.*

*Siet a turista, mindig is sietett,
Teleki Sírjára épp, hogy szemet vetett.
Mi, SÁROMBERKIEK ápoljuk emlékét,
Biztosítjuk örök-álmához a békét!*

¹⁴Teljes terjedelmében lásd a függelékben.

A kötet megjelenése után a településről készült helytörténet mellett¹⁵ a közösségről, a „rólunk szóló” irodalom részévé vált. Beszerzését, olvasását, őrzését ez a tény határozza meg.¹⁶ A verses kismonográfiájának tehát könyv formában is a település életében van funkciója. Ebből a környezetből kiszakítva a fikció–valóság, tudomány–költészet oppozíciói mentén maga a szöveg létjogosultsága kérdőjeleződik meg, ahogy ez a fentebb idézett ismertetésből is kitűnik, s mind költészetként, mind tudományként megsemmisül.

Összegzés

Bár Berekméri D. István verses monográfiája az epikus énekköltéssel, valamint ennek népi változatával (népballada, hírvers stb.) mutat rokonságot, de csak részben táplálkozik ebből a hagyományból. Emellett a helyi/családi (vers)író hagyomány, valamint a helytörténeti irodalom hatását lehet kimutatni. Ilyen értelemben a szöveget olyan *kitalált hagyomány*ként foghatjuk fel, mely arra tesz kísérletet, hogy a magas kultúrát és a kishagyományt kapcsolja össze (vö: Keszeg 2005: 333). Szerzője nem hivatásos író, találoan olvasóként határozza meg önmagát. Műve létrejöttét, annak tartalmát olvasmányélményei inspirálták, határozták meg. Mivel nem rendelkezik kellő képzettséggel, a történelemlről is úgy ír, ahogy azt szűkebb környezetében eddig is tette. Arról ír, amiről eddig is tudomása volt.

Szakirodalom

BERTAUX, Daniel

2001 A szociológia mint írás. *Szofi. Szociológiai Figyelő* II. (1–2) 43–52.

GYÓRI Klára

1975 *Kiszáradt az én örömem zöld fája*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

HITES Sándor

2003 Hozzáértés, köztudalom, dilettantizmus: történetírás a 19. században. In: BICZÓ Gábor (szerk.): *Antropológia és irodalom. Egy új paradigma útkeresése*. Csokonai Kiadó, Debrecen, 241–251.

¹⁵ Lásd Sáromberke 1319–1994

¹⁶ A néprajzi leírás helyi olvasatáról lásd Keszeg 2005: 315–339.

KESZEG Vilmos

2002 Írás és a beszéd konfliktusa: egy írástudó asszony pere. In: Uó: *Homo narrans. Emberek, történetek és kontextusok*. KOMP-PRESS–Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 147–178.

2005 Az etnográfiai leírás mint olvasmány a helyi társadalomban. In: SZEMERKÉNYI Ágnes (szerk.): *Folklór és irodalom. Folklór a magyar művelődéstörténetben*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 315–339.

KESZEG Vilmos (szerk.)

1999 *Kicsiny dalaim. Népi költők antológiája*. Erdélyi Gondolat, Székelyudvarhely

KISS István

1998 *Vizek sodrásában. Egy mezősegi falu és népe krónikája*. A kéziratot gondozta Gazda József. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda

KRISTÓF Ildikó, Sz.

2002 A számoktól a (jogi) szövegekig: alfabetizációtörténet, olvasástörténet vagy kommunikációtörténet. *Acta Papensia* II. (1–2) 3–30.

LAURENCE, Ellena

2001 Irodalmi hivatkozások a szociológiai érvelésben. *Szofi. Szociológiai Figyelő* II. (1–2) 62–71.

LEPENIES, Wolf

2001 Irodalom és tudomány közt félúton. *Szofi. Szociológiai Figyelő* II. (1–2) 53–61.

LYONS, Martin

2000 A 19. század új olvasói: nők, gyermekek, munkások. In: CAVALLO, Guglielmo – CHARTIER, Roger (szerk.): *Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban*. Balassi Kiadó, Budapest, 348–380.

2001 La culture littéraire des travailleurs. Autobiographies ouvrières dans l'Europe du XIXe siècle. *Annales. Histoire, Sciences Sociales*. (4–5) 927–946.

MAJOR Miklós

1999 Koszorúba font gabonakalászkod. Szabó Miklós, szilágybagosi parasztkrónikás naplójegyzetei a 20. század második feléből. In: KESZEG Vilmos (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 7. Írás, írott kultúra, folklór*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 200–215.

MARK, Vera

1997 L'écriture de soi entre Histoire et autobiographie. In: FABRE, Daniel (dir.): *Par écrit. Ethnologies des écritures quotidiennes.* (Collection Ethnologie de la France, 11.) Maison des sciences de l'homme, Paris, 361–375.

MÓZES András

é. n. *Adatok Sáromberke történetéhez I–IV.* (Kézirat. Sáromberki Református Egyházközség Levéltára)

ORTUTAY Gyula

1962 Az iskolai nevelés szerepe parasztságunk kultúrájában. *Ethnographia* LXXIII. (4) 49–511.

SZABÓ László

1981 A paraszti olvasás és a folklór. In: NIEDERMÜLLER Péter (szerk.): *Folklór, Társadalom, Művészet 7. Folklór és mindennapi élet. (Válogatott tanulmányok.)* Népművelési Intézet, Budapest, Budapest, 31–59.

TERBÓCS Attila

1999 Írásbeliség a modernitásban. *Tabula* 2. (2) 145–148.

TÓTH István György

1996 *Mivelhogy magad írást nem tudsz... Az írás térhódítása a művelődésben a kora újkori Magyarországon.* (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok, 17.) MTA Történettudományi Intézete, Budapest

1994 *Sáromberke 1319–1994.* Sáromberki Református Egyházközség, Kolozsvár

Függelék

1. Berekméri György [Szalonka]

A szentírás gyöngyszemei

Áron vétetünk meg,
Mégpedig nagy áron
Krisztus Drága vérén,
Nem a sárga sáron.

Nem árthat a Sátán
Minekünk immáron
Egész erejéből
Dühöngjék bárhon
[...]
Címere a hitnek
A jócselekedet
Úgy ragyognak rajta,
Mint igaz gyöngyszemek.

2. *Berekméri István* [Andrásé]

[A Szibériai fogságról]

Skotovo városa Szibéria szélén
Fekszik a tengernek egy kies mellékén.
Három oldalról is hegyek határolják,
E vidéket inkább kínaiak lakják.

De furcsa népfaj ez, hogyha ti látnátok,
Megmosolygás nélkül, tudom nem hagynátok.
Barna az arcbőrük, ferdén áll a szemük,
Félig-meddig nyírva s borotválva fejük.

Hajuk olyan hosszú, mint nálunk a nőknek,
Három ágba fonva vagyon mindeniknek.
Bajuszuk s szakálluk, szintén borotválva,
Csak a ruhájukról látszik, melyik dáma.

Mikor esznek ezek, azt kellene nézni,
Miképp tudnak ezek pálcikákkal bánni.
Kanált nem használnak, sem asztalt, sem széket,
Guggolva költik el mindig az ebédet.

[...]

Miután így szóltam a kínaiakról,
Szóljak most röviden rólunk, a foglyokról.
Itt vagyunk összesen 3000 ember,
Magyar, német, osztrák, tót, cigány és vendel.

Egyhangú napjaink elég gyorsan folynak,
Ez az egy öröme csupán a foglyoknak.
Naphosszat vége nincs játéknak, regének,
Egy helyen sakkoznak, másutt énekelnek.

Dominó-játék is vígan foly cukorban
Egy sincs olyan, aki vizet tölt a borba.
Minden este beáll itt közöttünk a bál;
Pipázik a magyar s a muszka kiabál.

Reggel hogy felkelünk az evéshez látunk,
Édes legyen csájunk, ez a kívánságunk!
Tíz óra körül már jelzik az ebédet,
Osztoztatják gyorsan a húst és ebédet.

Tíz embernek egy tál, lőre benne kevés,
Öröm ám azt nézni, hogy megy itt az evés.
Olyan étvágya van itt minden fogolynak,
Mint mondani szokás nálunk, a farkasnak.

Ebéd után séta, ha tetszik heverés.
Jó időtöltés még a kártya-keverés.
Lehetne így élni csak kevés a kopek:
Szalonnát nem rágják itt meg az egerek!

Délután öt óra, zupáért kell menni,
Hogy a rend meglegyen, sorba kell állani.
Ebéd után mindig és vacsora után,
Hozzá kell fogni az evéshez szaporán.

S hogyha elérkezett estvéli nyolc óra,
Feküdni kell rögtön, mint egy parancsszóra!
Nem kérdik, hogy jön-e álom a szemedre,
Hanem fogd be a szád, s a priccse feküdj le!

Derékalj a deszka, s párna cakkom-pakk,
Takaród a köpeny, és hogy cúgot ne kapj:
Ne húzd le bakancsod, sipkád tartsd fejedem,
Oldalod szomszédod tartja jó melegen!

Bátran hajthatod le álomra fejedet,
Órzik itten híven testedet, lelkedet.
Egy szuronyos muszka az ajtóban alszik,
És a napos altiszt társaival csejázik.

Ha elalszik a tűz, a lámpa világa
Pislogva ég csupán, kicsi az ő lángja.
A levegő romlott, oxigénye kevés,
Egynek sincs eszébe itten a megszökés.

Ki nem tud aludni és ha hallgatózik,
Rájön hogy a foglyok fele vakaródzik.
Nem számít, hogy szombat vagyon avagy hétfő,
Egyaránt van tetű, hús vagy harminckettő.

Egy héten két böjtnap, erre figyeljetek,
Az egyik szereda, a másik meg péntek.
Akkor ne számláld, hogy nekem hány falat jár,
Egyed a hal-levest, de ne káromkodjál!

Jár itt minden délben csúzpájsz helyett kása,
Olyan, hogy nem termett e világon párja.
Pohánka, hajdina, tatárka a neve,
Zsír helyett faggyúval van összekeverve!
Mikor az ebédet ilyképp elvégezted,
Nem tudod forgatni szájadban nyelvedet,
Annyira rátapadt az a faggyas kása,
Hogy nyelved nehezen forog a te szádba.

Édes feleségem, s kicsi gyermekeim,
Itt írtam röviden az étkezéseim.
Tudjátok meg tik is az én szép hazámba,
Hogy tart minket itten az oroszok cárja?!

1915. január 15.
[Fiam halálára]

Meghalt odahaza az én kicsi fiam
Pedig hogy meglássam szívszakadva vártam
[...]
[...]

Mért nem szoltatok a kaszás halálnak
Ne ártson ily korán gyöngye hajló ágnek
Mert nincs idehaza az ő édesapja
Nagy Oroszországban ő hervad fogságban

Majdan ha hazajön számon fogja kérni
Honnan fogjuk fiát előállítani
Meghasad a szíve neki bánatában
Hogyha a többi közt a Pistát nem látja.

3. Berekméri D. István

Eljegyzésre

Tisztelt vendégsereg, szülők és násznagyok,
Berekméri szószólója vagyok.
Ki e szép virágszált igen megszerette,
Annak rendje-módján szépen meg is kérte.
Ígyhát eljegyezzük most a szeretőket,
Hogy karika gyűrű kösse össze őket.
Kívánom leljenek örök boldogságra,
Vezessen az útjuk tartós házasságra.

Lánykérés

Boldog újesztendőt e ház gazdájának,
 Hű feleségének és kedves lányának.
 Új év kezdete van, s lehet megszeppentek,
 Merthogy a vendégek ily hamar megjöttek.
 De, mert megígértük, s mi szavunkat tartjuk,
 Kedves családjukat im meglátogatjuk.
 Mivel e ház ura kedvesen fogadott,
 Elmondom, hogy minket erre mi szél hozott.
 Itt van egy rózsaszál, aki nekünk kéne,
 Akit a mi fiunk ismer már egy éve.
 Nem titok, azóta egymást megszerették,
 Gondolom maguk is ezt már észrevették.
 Így hát azért jöttünk, kérjük meg a kezét,
 Majd ha nekünk adják, bekötjük a fejét.
 Most már kíváncsian várjuk válaszukat,
 Ide ígéri-e szépséges lányukat?
 Ha nekünk ígéri, jöhet az eljegyzés,
 Illetve az arra való készülődés.
 Nősza, gazduramnak feleletét várjuk,
 Éljenek sokáig, szívünkben kívánjuk.

Rudinak

Összegyült a cigány kassza,
 Máma Antal Rudi kapja.
 A sok pénz előtte hever,
 Holnapra már seggére ver.
 Ennyi pénz nem képez tőkét,
 Fújhatja a szél a tökét.
 Elkerülni ha akarja,
 Gatyát húz rá és vakarja.

Boros Élet

Borban az igazság, így mondja a fáma
 Így hát boros fejjel fogok tollat máma.

Elmondom röviden boros életemet
A jó borba vetett én erős hitemet.
Azt, hogy megszülettem, köszönöm Ámornak
Ki is szülöttje a zamatos jó bornak.
Vörös orrú bába fogott a világra
Így lettem figyelmes a nagy vigasságra,
Mely betölté házunk rögtön, hamarjában,
Nem ecet, bor égett akkor a lámpában.
Aztán növekedtem, de nem anyatejen,
A jó vörös bor volt legjobb eledelem,
A pépes ételen, ha anyám kavarta
Vigyázott ott legyen a „kadarka”.
Mikor kereszteltek, jól emlékszem rája,
Hogy a pap bácsinak be nem állt a szája.
Kezében nagy kehely, borral tele s tele
Jobbra balra ingott, hogy leöntsön vele.
De ez nem sikerült, mármint az elején,
Kikötött a kehely keresztapám fején.
Nem volt riadalom a papnak szemébe,
Azonmód belnyult a belső zsebébe.
Emelkedik karja, keze az üvegen,
Muscat-otonellal önt ime süvegen
Egy egész literrel, a gatyám is tele,
Pedig leszaladt a torkomon fele.
Aztán, hogy meg voltam én is keresztelve,
Nőttem és el voltam a jó bortól telve.
Addig nem indultam reggel ovódába,
Míg a fél liter bor nem volt a táskámban.
Iskolás koromban nőtt a fejadagom,
Litert csomagoltak, kerülvén haragom.
A tanító néni is borpárti vala,
Átlátszó üvegben piroslott itala.
Nekünk teát mondott, a bort be nem valta,
De teásüvegét igen nagyon falta.
Délben már le szokott az asztalra dőlni,
Nem tudom mit lehet néki jövendőlni.
Szakmai vonalon igen ingadozik,
Nem csoda, hisz éjjel-nappal mulatozik.

Aztán, hogy kijártam a gimnáziumot,
A szakiskolába szereztem vizumot,
Mivel továbbra is nagyon ment a lőre,
S tovább nyakaltam a jó bort nyakra-főre.
Csombordon köttem ki, a boriskolában,
Hol gyakran csábított a Borika lába.
Bor és Bori közül választám az elsőt,
Kiejtém kezemből szépen a makk felsőt.
Diplomát szereztem, Borit szalasztottam,
Bánatomban magam föl is akasztottam.
De igen rossz helyre, a boros hordó csapra,
Az meg nyomban letört, s elvágódtam hasra,
A százvedres dordónak megindult tartalma,
Na, gondoltam, ez lesz éltém végártalma.
Közben nyeltem a bort, hogy a szint apadjon,
Senkinek az isten ilyesmit ne adjon!
Már az én csapom is ott alul megindult,
De a bornak árja továbbra sem csitult.
Vége valahára a sors rám tekintte,
Mikor nagy hirtelen megnyílt a pince.
A jó pincemester belépní akara,
A borár eldobta, s eltörött a kara.
Én meg lányok után többet nem fáradtam,
A bort választottam, vénlegény maradtam.
Nem kell nekem asszony, míg van „LEÁNYKA”
Míg a bort ihatom, nem kell a pálinka.
Legyek csak nagybeteg, vagy legyek megfázva,
Borosüveggel mék minden este ágyba.
Bármit is álmodom, vagy ha forgolódom,
S boros üvegemet jól megtapogatom,
Nem adom magamat még egy vak lóért sem
Ki ilyent nem hallott, az a szóból értsen:
Így élem tovább is boros napjaimat,
Pohárral köszöntöm jó barátaimat.
Titeket is kedves soproni barátok,
Mától szeretettel gondolok reátok.
Adjon a Jóisten tele pincét néktek,
Az idei szőlők már igen megértek.

És ha utatok a Tündéerkertbe vezet,
Engem keressetek, s úgy nem isztok vizet.
Boros István vagyok (Boros) Vásárhelyről,
Ha bárki keresne soprni VÁRHELYRŐL”

[Előszó]

Kedves barátom!

Egyszerű olvasó vagyok akárcsak Temagad. Vannak kedvenc íróim, akárcsak Neked. Van egy érdeklődési területem, akárcsak sokunknak. Az én esetemben ez a helytörténet. Az utóbbi időben egyre több ilyen-irányú szakdolgozat, könyv látott napvilágot, nemcsak városokra, de kisebb falvakra vonatkozóan is. Úgyszintén sokasodnak a kultúrtörténeti munkák is Erdély történetének kimagasló egyéniségeiről, kik egy adott korban igen fontos szerepet játszottak az erdélyi – és összmagyarság érdekében. Ilyen kimagasló személyiség volt a könyvtáralapító kancellár gr. TELEKI SÁMUEL (1739–1822) és dédunokája, az Afrika-utazó gr. TELEKI SAMU (1845–1916.) Mindkettőjük neve szorosan fűződik szülőfalumhoz – Sáromberkéhez –, de mindketten világhírnévre is szert tettek. Amit róluk tudunk-tudunk, bizony messze hírnevük alatt marad, nem beszélve arról, hogy gyakran a hozzánk látogató és érdeklődő turisták előtt pironkodunk amiatt, hogy Erdély, vagy a Marosmente (Gernyeszeg és Sáromberke) eme két nagy szülöttjéről igen keveset tudunk. Ismereteinket pótolni azonban sohasem késő! Főleg, ha az utóbbi időben olyan jeles történésztudósok írtak könyveket a két Telekiről, mint Erdélyi Lajos, Dr. Szabó Miklós – Sáromberke szülöttje, Dr. Deé Nagy Anikó, vagy a nemrég elhunyt Dr. Tonk Sándor professzor. Hézagpótló művek, írások ezek, melyek nemcsak szakembereknek, de a széles olvasótábornak íratnak. Mint olvasónak, az a véleményem, hogy a szerzők, a Telekiekről a legnagyobb tisztelet és elismerés hangján írtak, pontosan és aprólékosan,

rengeteg forrásmunkát felhasználva,
többéves kitartó munkájukról nem is szólvá!

Úgy érzem azonban, hogy a befektetett gigászi
munkájukhoz képest – a szakembereket leszámítva –
mi: olvasótábor egy kissé alulmaradtunk, valahogy-
többen is lehetnénk !

A magasabb szintű tudományos nyelvezet (szaknyelvezet) nem lehet kifogás, akárcsak a nagyobb terjedelem, hiszen ezek a munkák hozzánk, rólunk szólnak, gyakran mi is szereplői vagyunk. (lásd Dr. Szabó Miklós: Sáromberke története /1919–1994/.)

Gondolom gyarapíthatnánk az olvasók táborát, ha „ránevelnénk” gyermekeinket, az ifjúságot ezen Értékes helytörténeti munkák szeretetére, olvasására. Ezért is vállalkoztam arra, hogy szerény képességeimmel lerövidített és leegyszerűsített formában osszam meg Veletek a két Telekivel kapcsolatosan megjelent kultúrtörténeti és helytörténeti ismereteket egy kissé szokatlan: verses formában. Pontosabban a műfaji besorolás: verses rövidmonográfia, mely a fent említett illusztris személyek gondolatait szeretné továbbadni, tolmácsolni. Nem szerzőnek, hanem olvasó-tolmácsnak tekintem magam. Mindezt azért teszem, mert:
Tisztelője vagyok a két Teleki grófnak,
A könyvtáralapítónak és az Afrika-utazónak!

Annak tudatában, hogy csak cseppet adok a tengerből”,
Zárom e rövid „üzenetet” azzal a biztatással,
Hogy olvassátok minél többen a helytörténeti írásokat!

Sáromberke, 2005 karácsonyán

Barátsággal:
Berekméri D. István